

IRODALOMTÖRTÉNETI
KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI

SZILÁDY ÁRON

A BIZOTTSÁG ELŐADÓJA.

*

TIZENNEGYEDIK ÉVFOLYAM.

ELSŐ FÜZET.

BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

1904

TARTALOM.

	Lap
A magyar irodalomtörténeti kutatás feladatairól. <i>Dr. Dézsi Lajos</i>	1
A deákiskola. (Első közl.) <i>Császár Elemér</i>	16
Adatok Kemény Zsigmond »Zord idő« cz. regényének forrásaihoz. (Első közl.) <i>Loósz István</i>	45
Adattár :	
Ij. Péczeli József levelezése íróbarátaival. (Első közl.) <i>Balkányi Kálmán</i>	61
Radványi verseskönyvek. (Harmadik közl.) <i>Baros Gyula</i>	83
Alvinczy Péter életéhez. <i>Kemény Lajos</i>	112
Wesselényi Ferencz nádor ellen írt pasquillus. <i>Kemény Lajos</i>	119
Gyöngyösi Murányi Venusához. <i>Sz. K.</i>	120
Arany János két levele Abonyi Lajoshoz. <i>Győre János</i>	121
Ismertetések. Bírálatok.	
Péterfy Jenő, összegyűjtött munkái. II. III. kötet. <i>Morvay Győző</i>	125
Prónai Antal, Dugonics András életrajza. — <i>nő.</i>	125
Irodalomtörténeti repertorium. <i>Hellebrant Árpád</i>	125

—

Az Irodalomtörténeti Közlemények a Magyar Tud. Akadémia irodalomtörténeti bizottságának megbízásából és kiadásában jelenik ugyan meg, de tartalomáért egyedül a szerkesztő felelős.

Szerkesztő lakása: *Halas.*

+

IRODALOMTÖRTÉNETI
KÖZLEMÉNYEK

✓

SZERKESZTI

SZILÁDY ÁRON

A BIZOTTSÁG ELŐADÓJA

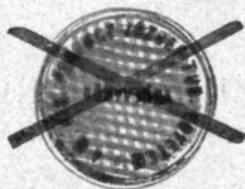
*

TIZENNEGYEDIK ÉVFOLYAM

BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

1904

50012

TARTALOM.

	Lap
A magyar irodalomtörténeti kutatás feladatairól. <i>Dr. Dézsi Lajos</i>	1
A deákos iskola. <i>Császár Elemér</i>	16, 147
Adatok Kemény Zsigmond »Zord idő« cz. regényének forrásaihoz. <i>Loósz István</i>	45, 164, 286
Radvánszky János versei. <i>B. Radvánszky Béla</i>	129, 266
Mikes fordításairól. <i>Dr. Dézsi Lajos</i>	177
A »Vérnász« első előadása a vidéken. <i>Bayer József</i>	257
Mikes »Törökországi levelei«-ről. <i>Miklós Ferencz</i>	299, 437
A bártfai biblia töredékeiről. <i>Dr. Dézsi Lajos</i>	317
Gyöngyösy István élete és munkái. <i>Dr. Gyöngyösy László</i>	385

ADATTÁR.

fj. Péczeli József levelezése íróbarátaival. <i>Balkányi Kálmán</i>	61, 192, 320
Radványi verseskötönyvek. <i>Baros Gyula</i>	83, 208, 331, 449
Alvinczy Péter életéhez. <i>Kemény Lajos</i>	112, 234, 364, 490
Wesselényi Ferencz nádor ellen írt pasquillus. <i>Kemény Lajos</i>	119
Gyöngyösy Murányi Venusához. <i>Sz. K.</i>	120
Arany János két levele Abonyi Lajoshoz. <i>Györe János</i>	121
Kazinczy »Széphalom és házi dolgaim« cz. kézírata. <i>Dékányi Kálmán</i>	223
Arany János levelei Abonyi Lajoshoz. <i>Dr. Esztegár László</i>	231
Kazinczy két levele Szerdahegyi Lászlóhoz. <i>Thurzó Ferencz</i>	233
Palinodia (= megismételt ének) a palinodiáról. <i>Szeremley Barna és Dézsi L.</i> 246,	368
Id. Csécsi János életrajza. <i>Dr. Horváth Cyrill</i>	350
Adat Budai Ézsaiás életéhez. <i>Dr. Barcsa János</i>	367
Magyar írók levelei a bécsi cz. kir. udvari könyvtárban. <i>Dr. Esztegár László</i>	500

ISMERTETÉSEK. BIRÁLATOK.

Péterfy Jenő összegyűjtött munkái II. III. kötet. <i>Morvay Győző</i>	123
Prónay Antal, Dugonics András életrajza. — nő	125

	Lap
Antoine Albat: La formation du Style par l'assimilation des auteurs. <i>Téri József</i>	252
Ernst Elster: Principien der Literaturwissenschaft. I. köt. <i>Dr. Berkovics Miklós</i>	372
Petőfi és Beranger. Írta Miklós Elemér. Budapest, 1904. <i>Téri József</i>	379
Psychologie der französischen Literatur von Edward Engel. Berlin. <i>Téri József</i>	508

VEGYESEK.

Irodalomtörténeti Repertorium. <i>Hellebrant Árpád</i>	127, 254, 382, 510
Hely-, név- és tárgymutató	III

I. TARTALOM-MUTATÓ.

A) Szerzők betűrendes sora szerint.

	Lap		Lap
<i>Balkányi Kálmán.</i> Ifj. Péczeli József levelezése íróbarátaival. 1., 2., 3. közl. 61, 192,	320	<i>Dr. Gyöngyösy László.</i> Gyöngyösy István élete és munkái	385
<i>Dr. Barcsa János.</i> Adat Budai Ézsaiás életéhez	367	<i>Györe János.</i> Arany János két levele Abonyi Lajoshoz	121
<i>Baros Gyula.</i> Radványi verseskönyvek 3., 4., 5., 6. közlemény 83, 208, 331,	449	<i>Hellebrant Árpád.</i> Irodalomtörténeti repertorium 1—4. közlemény 127., 254., 382.,	510
<i>Bayer József.</i> A »Várnász« első előadása a vidéken	257	<i>Dr. Horváth Cyrill.</i> Id. Csécsi János életrajza	350
<i>Dr. Berkovics Miklós.</i> Ernst Elster: Principien der Litteraturwissenschaft. I. közl. (Könyvism.)	372	<i>Kemény Lajos.</i> Alvinczy Péter életéhez 1., 2., 3., 4. közlemény 112, 234, 364,	490
<i>Császár Elemér.</i> A deákos iskola. 1. 2. közl.	16, 147	— Wesselényi Ferencz nádor ellen írt pasquillus	119
<i>Dékány Kálmán.</i> Kazinczy »Széphalom és házi dolgaim« cz. kézírata	223	<i>Loósz István.</i> Adatok Kemény Zsigmond »Zord idő« cz. regényének forrásaihoz. 1., 2., 3. közl. 45, 164,	286
<i>Dr. Dézsi Lajos.</i> A magyar irodalomtörténeti kutatás feladatairól	1	<i>Miklós Ferencz.</i> Mikes »Törökországi levelei«-ről 1., 2. közlemény	299, 437
— Mikes fordításairól	177	<i>Morvay Győző.</i> Péterfy Jenő összegyűjtött tanulmányai II., III. kötet (könyvism).	123
— A bártfai biblia töredékeiről	317	— <i>nő.</i> Pronay Antal: Dugonics András életrajza. (Könyvism.)	125
— A Palinodiáról	250	<i>B. Radvánszky Béla.</i> Radvánszky János versei. 1., 2. közl. 129, 266	
<i>Dr. Esztegár László.</i> Arany János levelei Abonyi Lajoshoz	231		
— Magyar írók levelei a bécsi cs. kir. udv. könyvtárban	500		

	Lap		Lap
<i>Szeremley Barna.</i> Palinodia (= megismételt ének) a palinodiáról	246, 368	— Petőfi és Beranger. Irta Miklós Elemér. Budapest, 1904. (Könyvismertetés)	379
<i>Sz. K. Gyöngyösi Murányi Vénusához</i>	120	— <i>Psychologie der französischen Litteratur.</i> von Edward Engel. Berlin. (Könyvism.)	508
<i>Téri József.</i> Antoine Albat: La formation de Style par l'assimilation des auteurs. (Könyvism.)	252	<i>Thurzó Ferencz.</i> Kazinczy két levele Szerdahelyi Lászlóhoz ...	233

B) Irodalomtörténeti korszakok szerint.

I. Az irodalomtörténet elmélete.

<i>Dr. Berkovits Miklós.</i> Ernst Elster: Principien der Litteraturwissenschaft. I. közl. (Könyvism.)	372
<i>Dr. Dézsi Lajos.</i> A magyar irodalomtörténeti kutatás feladatairól	1
<i>Téri József.</i> Antonie Albat: La formation du Style par l'assimilation des auteurs. (Könyvism.)	252
— <i>Psychologie der französischen Litteratur</i> von Edward Engel. Berlin. (Könyvism.)	508

II. Ujkor.

<i>Boros Gyula.</i> Radványi verseskönyvek. 3., 4., 5., 6. közlemény	83, 208, 331, 449
<i>Dr. Dézsi Lajos.</i> Mikes fordításairól	177
— A bártfai biblia töredékeiről	317
— A Palinodiáról	250
<i>Dr. Gyöngyösi László.</i> Gyöngyösi István élete és munkái	385
<i>Dr. Horváth Gyryll.</i> Id. Csécsi János életrajza	350
<i>Kemény Lajos.</i> Alvinczy Péter életéhez. 1., 2., 3., 4. közl. 112, 234, 364, 490	
<i>Kemény Lajos.</i> Wesselényi Ferencz nádor ellen írt pasquillus	119

<i>Miklós Ferencz.</i> Mikes »Törökországi levelei«-ről. 1., 2. közlemény	299, 437
<i>B. Radvánszky Béla.</i> Radvánszky János versei. 1., 2. közl. 129, 266	
<i>Sz. K. Gyöngyösi Murányi Vénusához</i>	120
<i>Szeremley Barna.</i> Palinodia (= megismételt ének) a palinodiáról	246, 368

III. Legujabb kor.

<i>Balkányi Kálmán.</i> Ifj. Péczeli József levelezése íróbarátaival. 1., 2., 3. közl.	61, 192, 320
<i>Dr. Barcsa János.</i> Adat Budai Ézsaiás életéhez	367
<i>Bayer József.</i> A »Vérnász« első előadása a vidéken	257
<i>Császár Elemér.</i> A deákos iskola. 1., 2. közl.	16, 147
<i>Dékány Kálmán.</i> Kazinczy »Széphalom és házi dolgaim« cz. kézírata	223
<i>Dr. Esztergár László.</i> Arany János levelei Abonyi Lajoshoz	231
— Magyar írók levelei a bécsi cs. kir. udvari könyvtárban ...	500
<i>Györe János.</i> Arany János két levele Abonyi Lajoshoz	121
<i>Loósz István.</i> Adatok Kemény Zsigmond »Zord idő« cz. regényének forásaihoz. 1., 2., 3. közl.	45, 164, 286

	Lap		Lap
<i>Morvay Győző</i> . Péterfy Jenő össze- gyűjtött tanulmányai. II. III. kötet. (Könyvism.)	123	<i>Thurzó Ferencz</i> . Kazinczy Fe- rencz két levele Szerdahelyi Lászlóhoz	233
— <i>nő</i> . Prónay Antal: Dugonics András életrajza (Könyvism.)	125	IV. Vegyesek.	
<i>Téri József</i> . Petőfi és Beranger. Írta Miklós Elemér. Budapest, 1904. (Könyvism.)	379	<i>Hellebrant Árpád</i> . Irodalomtörté- neti repertorium 1—4. közle- mény	127, 254, 382, 510

II. NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

	Lap		Lap
Abafi Lajos »Mikes imá«-járól ...	11	Bacsányi János	25, 42, 44
Abdai Sándor	264	Bajza Józsefhez írt levele Péczely Józsefnek	61, 62, 63, 65
Abonyi Lajoshoz írt levelei Arany- nak	121, 122, 231—3	Bakos Mihály	208
About Edmund	253	Balassa Bálint 129, 131, 132, 137, 188, 276, 403, 409; — énekei és Marullus 11; — »Istenes éne- kei«-nek 1670-iki kiadása 3; — szerelmes versei 5; — Jephthes historiája 5; — János 129; — Pál gróf	266
Aesthetikai módszer az irodalom- történetben	12—14	Balkányi Kálmán	83, 208, 330
Aesthopsychologikus módszere az irodalomtörténetnek	13	Ballagi Géza	9
Albalat: Le formation du style ...	252	Balogh Ferencz	319
Almásy János	361	Balzac, Honoré de —	509
Alvinczy Péter életéhez 112—119, 234—246, 364—7, 490—500		Balzac levelei és Mikes »Törökör- szági levelei«	442
I. András korabeli imádságok	6	Bánffy Dezső 248; — István	7
Andrási György 464; — Miklós 413, 431, 432, 433; Péter	434	»Bankó leánya« felfedeztetése	3
Angerianus és Balassa énekei	11	Barabás Miklós	507
Anonymus Belae regis notarius ...	7	Baranyai Ilona	387, 405, 431, 436
Arany János 246—247, 251, 409, 430; — hypothese a Palino- diáról 9; — levelei Abonyi Lajoshoz	121—122, 231—3	Baranyi Mihály	391
Argirus historiája	5	Barcsay Ábrahám	83
Ariosto műve, mint a Zrinyiász forrása	11	Barkóczy István 387; — Zsig- mond	266
Arnold irodalomtörténeti módszere	13	Baros Gyula	112, 223, 350, 489
Art pour l'art elve	12	Baróti Szabó Dávid 16, 17, 18—44, 147—163	
Asszonyokról való historia	5	Bártfai biblia töredékeiről ...	317—319
Azari István	361		

	Lap		Lap
Batthyány Kázmér gr.	326, 328	Comico-Tragoedia ismeretlen ki-	
Bay László	87	adása	3
Bayer József	265	Corneille Péter	509
Bécsi cs. kir. udvari levéltárban		Courthope irodalomtört. módszere	13
magyar írók levelei	500—507	Courtin Antal	179
Bégányi Borbála	391	Croce irodalomtörténeti módszere	13
Bélteki Pál	406	Csáky István	459, 460, 495
Beniczky Gábor 331, 337, 460; —		Csanálosy Pap János	120
István 338; — Sándor 334; —		Császár Elemér 44, 163; — Mikes	
Tamás	97	»Törökországi levelei« keletke-	
Beranger és Petőfi	379—381	zéséről 302, 306—7, 308, 439—442,	446
Bercsényi Miklós 143, 144, 461, 470		Csécsi Imre 63; — János id. élet-	
Beik Mátyás	136	rajza	350—363
Berkovics Miklós	379	Csicseri (Tsitseri) Ferencz 353;	
Berzsenyi Dániel	25, 29	testamentuma 85, 210; — Mihály	88
Bessenyei Nagy Ferencz	405	Csokonai Vitéz Mihály 321, 409,	
Bethlen Gábor 493; — István 493;		421, 430, 501; — levele 204;	
— Péter	494	— siremléke	74
Bezzegh Gábor	470	Csuda Györgyné	392
Binder Jenő	11	Daczó József 223; — Pál	223
Biró István jezsuita	38	Dajka János, Keserüi	217
Bod Péter	338	Dangles Bernát jezsuita	190
Bodnár Gergely	242	Deákos iskola	16—44, 147—163
Bornemisza János 117, 242, 490, 491		Décsey Bálint	419
Bornemisza Péter a virágénekekről	129	Dékáni Kálmán	231
Bossányi Ádám	462	Denis Mihály	32
Bölöni Farkas Sándor	501	De Sanctis irodalomtörténeti mód-	
Bouhours Domonkos jezsuita	189	szere	13
Braga irodalomtörténeti módszere	13	Desessartz János	189
Breuer Sámuel	435	Desprez francia könyvnyomtató	189
Brunetièrre irodalomtörténeti mód-		Destrez Vilmos	189
szere	13	Dézsai Lajos	15, 191, 319
Budai Ézsaiás életéhez adat 367—368,		Dóczy Ferencz	490—491
202		Dolgorouki herceg	144
Budina műve és a Zrinyiász	11	Dorell-féle »Nemes asszony«	178
Buseus	364—7	Doumic irodalomtörténeti módszere	13
Buzinkay Mihály	355	Döbrentey Gábor	71
Caraffa	136, 267	Döbrentey Gábor levele 501, 502, 504	
Carlyle 1; — irodalomtörténeti		Döme Károly	44
módszere	12	Dumas Sándor ifj.	509
Cato Distichonainak fordítása Ri-		Dugonics András 6, 27, 125, 251,	
maytól	4	408, 419, 434	
Chronica minorum	7	Dumesnil irodalomtört. módszere	13
Churman Ádám	499		
Colonnai Gvidó	7		

	Lap		Lap
Ebeczky Tamás	469	Földvári László	471
Elster Ernő irodalomtörténeti mód- szere	13, 372-9	France Anatole irodalomtörténeti módszere	13
Endrődi Sándor	125	Fülep Imre	9, 246
Eötvös József br. levelei	503	Füzy Gábor 113; — Imre 113; — István 113; — János 113; — Zsigmond	113
Egresy János	120	Galambos Zsófia	393
Engel Edward: Psychologie der französischen Litteratur	568	Gebauerus János	235, 237
Eötvös Imre 499; — János	499	Gegő Elek	197
Eperjesi vértörvényszék	136	Gegus János	88
Erdődy Gábor	89	Gergei Albert	5
Ereős György	113	Gerhart György	457, 458
Erkölcsi módszer az irodalomtör- tétben	12	Gisquardus és Gismunda	5
Eslava, Antonio de — »Noches de invierno«-ja	11	Gombási János	100
Esztegar László dr.	233, 507	Gomez, Madame	177
Eszterházy István gróf neje 111; — Pál ... 246, 251, 361, 410, 413		Gonzales német kapitány	462
Ethre László	432	Gulácsy Erzsébet	391
Édes Gergely	25	Gúnyvers Beniczky Gáborról	460
Éva almájának eredete	83	Gúnyvers a turóczegeyi állapo- tokról	336
Faguet irodalomtörténeti módszere	13	Gúnyvers ungmegyei kuruczokról	339
Faludi Ferencz 35, 36, 154, 157; — »Téli éjszakák«	10	Gyöngyösy András 358; — István 35, 246-251; — István élete és munkái 385-436; — családja 385-391; — »Murányi Venus«-a 120, 392-401; — »Kemény János«-a 3, 5, 417-422; — »Cupidó« 401-408; — »Rózsa- koszorú« 408-410, 434; — Ének Thököly Imréről és Zrinyi Ilonáról 410-413; — »Pali- nodia« 8-10, 413-414, 434; — Charikleia 422, 434; — Ver- selése	426-428
Fáncky Lajos	259, 260	Gyöngyösi János verse Mária Terézia halálára 98; — laka- dalmi verse 100; — ifju tanuló- nak irt verse	101
Farkas Lajos könyvtára 177; — Mihály	463	Gyöngyösy László dr.	436
Farnádi Mikós ferenczendü barát	7	Györe János	121
Fáy András 71, 203, 204; — levele	503, 504	Gyulafehérvári glosszák	3
Fáy Andrásnak levele Péczely- nek	65, 66, 67	Gyulai Pál véleménye Mikos »Tö- rökországi levelei«-ről	408, 436
Fehér György	199	Gyűrey István 90; — Pál	353
Fejlődéstörténeti módszer az iro- dalomtörténetben	12, 13		
Fényes Elek	77		
Ferenczy Zsigmond Jákó levele Döbrenteyhez	504		
Fischer Kuno irodalomtörténeti mód- szere	12, 13, 14		
Fleury Claudius	177		
Forgách Ferencz történeti műve mint a Zrinyász egyik forrása	11		
Forgách Ludmilla	111		

	Lap		Lap
Haefen Benedek	182, 183	Kain Albert	325
Hahn József	125	Kalmár György	20, 21
Halász József	205	Kaposi Sámuel	357
Haraszi Imre	343, 348	Karácsonyi Krizosztom	125
Harsányi István	362	Karnarutič és a Zrinyiász	11
Havrán Dániel	317	Károlyi Sándor	145, 146, 268, 464
Heckenast Gusztáv	507	Kartigam	3
Heliodorus	434	Kazinczy Ferencz 204, 205, 207, 501; — »Széphalom és házi dol- gaim« című feljegyzései 223— 231; — levele gr. Majláth Já- noshoz 505; — két levele Szer- dahelyi Lászlóhoz	233—234
Helmeczy Mihály	71, 80, 194	Keczer András 134; — Sándor haláláról való versek 220; — Menyhárt	220
Hennequin aesthopsychologikus módszere	13	Kelemen (XIV.) pápa	19
Hetényi János	68	Kelyo Maris	463
Homeros, mint a Zrinyiász forrása	11	Kemény Lajos 119, 120, 246, 367, 500	
Homoki Zsigmond	348	Kemény János	417—422
Horváth Ádám, Palóczy 160, 341, 342, 347; — György	341	Kemény Zsigmond »Zord idő« című regényének forrásaihoz adatok 45—60, 164—176, 286—298	
Horváth Cyrill	319, 363	Kende Gábor	387
Horváth István	48, 297	Kerekes Ferencz	203
Horváth Mihály »Utyeszenich Frá- ter György élete« 47, 51, 52, 57, 58, 59		Kenessey István	90
Hugo Viktor	253, 509	Ketzer János	90
Huszovszky Mihály	227, 230	Kinaszt Béláné	235
Huszár József	182	Király Mihály	67
Hypothesisek gyártása	8, 10	Kis Bálint académiái képiró	78
		Kis János	25, 204, 328
Illésy kapitány	65	Kisfaludy Károly 500; — Sándor	501
Ilosvay Ferencz	353	Kisfaludy-társaság	195
Imre herczeg magyar legendája ..	5	Kissel János	462
Irodalomtörténet elmélete 372— 379; — fontossága 2; — tárgya 2; — forráskutatás 10; — módszerei 12—14; — i kutatás feladatairól	1—15	Klasszikus iskola	17
Iskolai színi előadások	134	Klobusiczky Ferencz b. 143, 358, 361; — István verses levele 479; — Pál	357
Istvánfi Miklós historiája 11, 47, 295—296		Komáromi István	357
Jeszenak Pál	91	Koncsek Ádám	463
Jezerniczky Gábor	338	Koháry István, 387, 403, 406, 410, 433; — hoz írt levele Gyön- gyösy Istvánnak	395
Joannes Secundus és Balassa énekei	11	Konczik Bálint	242
Jobbról (Szent-) szóló magyar nyomatott ének	5	Kossuth Lajos 78, 79; — a sze- relmes énekek ellen	428
Jósa Mihály	463		
Jovius (Giovio) Pál 47, 168, 171, 287			
Justh (Jost) Ferencz	331		

	Lap		Lap
Konya Kis Sándor	503	Máilton Ferencz, I. Abonyi Lajos	121—122
Kovács János	479	Marullus és Balassa énekei	11
Kökényesdi Ferencz	353	Melda György	234
Kölcsey Ferencz	501, 502	Mikes fordításairól 177—191; — műveinek forrásai 10; — a »Co- gitationes christianae«-t fordítja	10; — »Törökországi levelei«- ről .....
Krasznay Antal	391		299—316, 437—448
Kulcsár István	301	Mikházi Szécsi János pokolra ragadtatása	3
Kun István, Rozsályi 403; — Pál 497, 498, 499; — Sámuel	178	Miklós Elemér 379—381; — Fe- rencz	448, 316
Lacombe irodalomtörténeti mód- szere	13	Mikó Ferencz 118; — Imre gróf	301
Ladiver Illés	134	Miskolczi Gergely 244, 497, 499; — György	359
Laczkó János	226	Misztótfalusi Kis Miklós	5, 357
Langh János	114, 115, 120	Módszeres tanulmányozása az iro- dalomtörténetnek	6
László (Szent-) magyar király legen- dája	5	Mokcsay István	87, 346, 348, 349
László (IV.) magyar király kora- beli krónika	5	Molnár Albert, Szenczi 317—319, 408; — János 18; — »Régi jeles épületek« cz. műve 18, 21; — Péter	244, 490
Lehoczky György 337; — Imre	337	Mondolat	207
Lélektani módszere az irodalom- történetnek	13	Morvay Győző	125
Leunclavius János történeti műve és a Zrinyiász	11	Négyesy László	9
Lippai György egri érsek	403	Nemesi mulatozás 1776-ból	95
Lónyai Anna	417	Német Lajos	63
Loósz István	60, 176, 298	Németi Pál	64
Lugossy József	328	Nyáry Pál	507
Lukretia historiája	5	Nyirkállói Tamás szómagyarázatai	5
Mabie irodalomtörténeti módszere	13	Oklevélhamisító a középkorban	5
Machiavelli »Discorsi«-ja 7; — »Principe«-je	7	Okolicsányi Pál	145
Madách Gáspár versei	4, 132	Oláh János	490, 491
Magyar írók levelei a bécsi cs. kir. udvari levéltárban	500—507	Orczy László b. 151; — Lőrincz	149, 151
Majláth János gróf	505	Orosz Ádám 346; — János 230; — Zsigmond	87
Majtényi János	388	Otrokocsi Foris Ferencz egyház- története	5
Makai Ferencz	357	Ozorai Imre »De Christo...« cz. műve	198, 199
Malommal őrülő leány éneke Gel- lértnél	1		
Margit, Szűz szent-	5		
Marhof csudája	459		
Mária királyné imádságos könyve	5		
Máriássy Johanna Kata	133, 457		
Markó Károly	500		
Markoviczky András	337		

	Lap		Lap
Ördög Ilona	392	Protestánsok üldöztetéséről szóló ének	8, 249
Összehasonlító irodalomtörténeti módszer	12	Puky Márton	353
Pajor Éva 462; — György	462	Pulszky Ferencz	177, 445
Pálffy János 145; — Leopoldina 33, 149; — Miklós 91; — Tamás 403		Pyber Ferencz	149
Palinodia 246—251, 368—371, 413, 414, 434		Ráday András 132; — Gedeon 18; — Balassa-codexe 5; — Pál gróf 506; — »Lelki hódolás«-a	3
Pallas Debrecina	64	Radi Károly	224
Pálóczy-pasquillusnak replicája ...	345	Radvánszky Béla, Báró	146, 285
Pannonia megvételéről szóló ének ...	5	Radvánszky Dénes verses levele öcsceihez 477; — István	477
Pápay Sámuel	301	Radvánszky Ferencz verses levele	478
Passio deflendaе sortis Pannoniae ...	89	Radvánszky György 97, 98, 104, 133, 135, 457, 458	
Péchy Gábor	151	Radvánszky János 465, 470; — versei	129—146, 266—285
Pécsváradí Gábor ferenczrendű provincialis	7	Radvánszky János verse 1755-ből 83, 85; — 1796-ból	95
Péczely József idősb	204, 205	Radvánszky Lászlóné	105
Péczely József ifj. levelezése íróbarátaival 61—83, 182—208, 320—330		Radvánszky Rozália 106; — eljegyzése	479
Pekry Lőrincz gr.	142, 303	Radványi verseskönyvek 83—112, 208—223, 331—350, 449—489	
Péterfy Jenő összegyűjtött munkái	123—125	Ragyóczy Zsigmond	390
Petkó Zsigmond éneke	462	Rájnisi József 16, 17, 19, 20—44, 147—176	
Petőfi Sándor 430; — kéziratái 6; — egy ismeretlen levele 501, 507; — és Beranger	379—381	Rákóczy Ferencz (II.) 141, 354; — erdélyi fejedelemsé választása	142, 143
Petrőczy István báró	145, 462	Rákóczy György	3, 393, 460
Philologiai módszer az irodalomtörténetben	6, 12—14	Rákóczy József	313
Platthy Ábrahám 105; — András emlékverse 1760-ból	85	Rákóczy Zsigmond könyvei lajstroma	199
Polánkay Mihály	119	Rakofczky Imre	482
Pongrácz Ferencz	349	Ráskay Gáspár	7
Pósa Ferencz	115	Ráty Gergely	87, 343, 347
Pósa István 361; — János 355		Rauch Ignác	18
Pouget oratorianus szerzetes	178	Rayner Menyhért	113
Pragmatica sanctio	90, 91	Reiszmann a germánok énekéről	1
Pray György 5; — »Historia regum Hungariae«	176	Renan Ernő	253
Prónai Antal 125; — László báró 106; — és Radvánszky Rozália eljegyzésekor írt vers 479; — Miklós	337	Renard irodalomtörténeti módszere	13
		Reöthy Orbán	495

	Lap		Lap
Reusner történeti műve és a Zri- nyiasz	11	Szakai (Zakal) János	492
Révay Erzsébet 145, 146; — Imre 461, 463; — Johanna Zsuzsánna 105, 109; — Miklós 16, 17, 20—44, 147—163; — Péter ...	337	Szabó András kassai püspök 227; — István	320
Ricardou irodalomtörténeti mód- szere	13	Szalay László Magyarország tör- ténete	47, 49, 54, 164, 169
Rimay János	4, 130, 131, 137	Széchy Károly	7, 8
Rivarol	508	Széchy Mária 8, 387, 396, 397, 400, 405; — három éneke ...	5
Rhédey Ferencz	67	Szécsényi országgyűlés	143
Robertson irodalomtört. módszere	13	Szederkényi István	359
Roetteken irodalomtört. módszere	13	Szegedy István	234
Roggendorff Kajetán gróf	227, 229	Szegnei Zsigmond	242
Roth Gáspár	243, 365	Székáts József	199
Róth Tamás, Királyfalvai	349	Szelepcsényi György primás 133, 388	
Ruttkay György	338	Szemere Miklós	429
Saint-Beuve	12	Szent Gellért	129
Sajókaza	83, 105	Szentimrey Szabó Gáspárné ...	390
Salák Gábor	337	Szepesi Pál	405, 436
Sand George	253	Szepsi János	242
Sándor Kata 462; — Pál, Szlav- niczai 266, 267; — Zsuzsánna	499	Szerdahelyi Lászlóhoz irt két levele Kazinczynak	233—234
Sándor-vers 162; — megteremtője Gyöngyösy István	426, 427	Szeremley Barna	250
Sanktgalleni magyarok áldomása	1	Szerémi György emlékiratai a mohácsi veszedelemről	47
Sárvári Ferencz 151; — Pál	321	Szikszay Mátyás 490; — Sámuel	357
Schedel Ferencz 63, 68—63. Lásd <i>Toldy</i> alatt is.		Szilágyi István 177; — Lajos 502; — Sámuel 21; — Sán- dor véleménye Mikes >Török- országi levelei • keletkezéséről 302—3, 308, 438, 439, 446	
Scheinbold német káplár	495	Szilasi Móricz Mikesről	177, 178
Schlagli magyar szójegyzék	3	Szinészettörténeti adatok	262—3
Schwarz János eperjesi tanár ...	134	Szirmay András 125; — Anna 477; — Antal	48, 297
Schwertel Wenczel	365	Szoboszlai Pap István	329
Sévigné asszony levelei 305, 442, 443		Szombathy János	318
Sherman irodalomtört. módszere ...	13	Szöcs (Zöcs) Miklós	490, 491
Sigvart. Klastromi történet	3	Szőllösy Jánosné Budaházy Poly- xena	325
Simonfi Kálmán	121	Szőrös (Zőrös) György	112, 113
Sinai Miklós	198	Szuhay Mátyás	405
>Siralmas panasz•	7	Szücs István	329
Sós Gábor	119	Tahy Gábor	347, 348
Spax Elisabeth	304	Taine 253; — irodalomtörténeti módszere	12
Sréter János	471		
Stylus alakulása	252		
Sylvester János	18, 21		
>Szabács viadala•	422		

	Lap		Lap
Tarczy Lajos	68	Vécsey József	203
Tasso műve mint a Zrinyász forrása	11	Verancsics Antal 47, 48, 49, 56, 60, 164, 166, 168, 169, 171, 172, 173, 174, 287, 288, 290, 291, 292, 294	
Tékozló históriája	5	Vergilius, mint a Zrinyász for- rása	11
Teleki József gr. 205; — -tól ver- ses epitaphium 349; — Miklós menyekzői játéka 1730-ból	106	Vernage István Ferencz abbé	189
Téry József	381, 509	»Vérnász« első előadásai a vidé- ken	257—265
Thökölyi Imre	461	Verseghy Ferencz 25, 27, 42, 44, 121	
Thuránszky János	391	Viczmány Sándor	208
Thurzó Ferencz	234	Vinkler György	343
Ticknor	11	Virág Benedek	25, 27
Tinódi Sebestyén	10, 397, 419, 422	Virágénekek	5, 129—130
Tisza Lajos	325	Vitkovics Mihály	25
Toldy Ferencz »Anonymus és Co- lonnai Gvidó« című értekezése 7; — »Vitéz Franciskó«-ról 6; — Mikesről 301, 438, 439, 446; — -hez írt levelei Péczelynek 68—83, 192—208, 320—329	325	Voiture levelei	442
Tolstoj és az irodalomtörténet ..	12	Vörösmarty Mihály 63, 157; — »Vérnász«-ának első előadásai vidéken	257—265
Tolvaj Ferencz 470; — verses krónikája Zólyom ostromáról ..	464	Wass Mihály	242, 243, 365
Toncs Gusztáv Mikes »Török- országi levelei«-ről	302, 439	Wesselényi Ferencz 387, 393, 397, 418; — nádor ellen írt pasquil- lus 119—120; — Miklósné b. 503	
Toporezi Pál	84	Worsford irodalomtört. módszere 13	
Torday Gáspár	391	Wundt Vilmos	376
Torma Károly	183	Wyzewa irodalomtörténeti mód- szere	13
Tóth Ferencz püspök	67, 203	Zablerus lelkész	246, 364—367
Tóthfalusi István	343, 348	Zay András gróf	88
Török Pál	65, 197	Zichy Károly gróf 266; — Kata 266	
Történelmi vagy történelmi-lélek- tani módszer	12	Zimmermann János 135; — Zsig- mond	135
Tündérország	10	Zola stylusa	253
Uhrik András	338	Zólyom ostroma	464
Ungi lakadalom (1675)	208	Zólyom-Radvány	85
Uza Sándor	433	Zoványi Sámuel	357
Vállas Antal	68	Zrinyi, a költő 7, 137, 138, 272, 401, 420, 422, 477; — »Siral- mas panasz«-a	7
Varanai András	491—492	Zrinyi Ilona	411
Váradai Pál	499	Z-ámboki históriája és a Zrinyász 11	
Varga Ötvös Istvánné 112; — Sámuel	197	Zsoldos Ignác	68
Vattay Barbalya	350		
Vay Ábrahám 353; — Ádám 352, 353			

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI KUTATÁS FELADATAIRÓL.¹

Nem tartom itt szükségesnek az irodalom nagy jelentőségét fejtegetni. Önök az irodalomtörténet tanítását tüzték életcélul magok elé s pályaválasztásukra bizonyára az irodalom szeretetének volt elhatározó befolyása.

Az irodalom, nevezzük bár azt Carlyle-lal a gondolkodó lelkek gondolatának vagy a képzelet nyelvi alkotásának vagy a természet kijelentésének, mindenképen az emberi szellem legbecselebb alkotása s a szellemi művelődés legbiztosabb mélységmérője. Ezért megyünk vissza a népek gyermekkorába, hogy szellemük naiv s öntudatlan megnyilatkozásaiban az irodalmat már csirájában felfedezhessük; ezért szedjük össze a népszellem nyilvánulásainak ősrégi korból fenmaradt romjait: ezért megyünk el a földnek éneket mondó turkokig, a sanktgalleni dévaj magyar csapat hejhujás áldomásáig,² a malommal őrölt leány késő esti daláig, a regösök és hegedősök elhaló énekéig, mint a magyar költői képzelet legrégebb nyilvánulásáig; másféle olvasmányhoz szokott elménk ezért tanulmányozza figyelemmel elmúlt idők naiv legendáit, mert bizonyos korban irodalmunknak csaknem egyedüli képviselői; ezért olvassuk érdeklődéssel még a tizenhatodik és tizenhetedik század végetlen hosszúra nyúló, szórszálhasogató prédikációit is, mert bennük is őszinte nemzeti, hazafias szellemet találunk.

¹ 1902. szept. 23-án tartott budapesti egyetemi megnyitó előadás.

² A mit *Reiszmann* (Das deutsche Lied in seiner hist. Entwicklung. Cassel 1861. 1., 2. l.) a germánok énekéről mond, melyben Tuistot, a föld szülöttét dicsőítették, vagy duhaj nótáikról, melyre csata előtt való éjjel lakomázás alatt zendítettek rá, körülbelül ugyanazt lehetne mondani az ős magyarok énekeire is.

Ha az irodalom az ember szellemi művelődésének legfontosabb tényezője, nem szükséges hangsúlyoznom az irodalmi fejlődés ismeretének, vagy az irodalomtörténetnek fontosságát sem. Micsoda zűrzavar és bizonytalanság uralkodnék, ha az irodalomtörténet az esztétika kanonával meg nem mérné az irodalmi műveket az emberiség szellemi gyarapodása szempontjából, ha ez a tudomány nem rendezné a folyton növekedő anyagot. Igaz, hogy a mű értéke nem az irodalomtörténetírótól függ, hanem az emberiség közízlésétől, de viszont az is igaz, hogy tisztult izlésnél fogva, melyet képvisel, ez a tudomány van hivatva a közízlés helyeslését vagy kárhóztatását kifejezni, sőt annak irányt jelölni. Azt vethetnék ez ellen, hogy hiszen az irodalomtörténet csak az újkorban jön létre. Mai alakjában csakugyan az újkor szülötte, de fejlődési folyamata az ó-korból indul ki. A görög irodalomnak is megvolt a maga Taine-je vagy Brunetiére-je. Azonkívül azt se feledjék, hogy a kritikus és irodalomtörténetíró feladata lényegben egybevág, miként az, a ki Rákóczy életrajzát vagy egy csatája lefolyását írja meg, épen úgy historicus, mint a ki egy nemzet történetét ismerteti, csupán a felőlelt anyag terjedelmére nézve van különbség közöttük; úgy van az itt is. Az irodalomtörténet tárgya alapján véve az irodalmi mű és az író életrajza. Ez a kettő szorosán összefügg egymással. Hogy az író élete a kor történetétől, a mű azon műfaj történetétől, a melyhez tartozik, el nem választható, az természetes. Az író életén nem annyira a külső életet értjük, mint a belső, lelki életet, az író lélektanát. A külső élet meglehetősen unalmas egyformaságot mutat, míg a belső lelki világ változatos hullámzásban tárul elénk. Egyik ismerete elősegíti a másik teljes megértését. Az író életének művéhez való vonatkozása irodalmi műfajok szerint változik. Az irodalomtörténet foglalkozhatik csupán a műfajok fejlődésének ismertetésével, csak hogy ezzel az irodalomtörténet feladatát nem meríti ki, vagy az eszmék fejlődése történetével, de figyelembe kell venni, hogy erre ismét az író élete vet legtöbb világosságot.

Az olvasó közönség az író művét nézi, ügyet is alig vetve az íróra. Az a körülmény, hogy nevek után indul, nem mond ennek ellene, mert nála az író neve rendesen irodalmi irányzatot jelöl s Verne egy új regényének megjelenésekor képzeletben már jóelőre tenger alatt jár, vagy őserdőben kalandoz, vagy léghajóra szállva a bolygók felé emelkedik s Zola egy-egy új munkája már

előre a Rougon-Macquart csoport érzéki mámorával ingerli. Alig is tud valamit az írók életéről. A művet az író külső és belső életével kapcsolatban tárgyalni, a mű szellemébe behatolni, létrejötté körülményeit megismertetni, s ekként az írói fejlődést is kimutatni: ez az irodalomtörténetíró feladata.

Nem lehet itt feladatom részletesen tárgyalni és kifejteni, hogy az miképen történik. Ezzel az irodalomtörténet módszertana foglalkozik s egy külön munkában fogjuk megpróbálni, hogy erre a kérdésre feleljünk.¹ Most meg kell elégednünk azzal, hogy irodalomtörténetünk néhány hiányára vagy hibájára figyelmeztetünk, néhány jó tanácscsal szolgálunk s fejtegetéseinket a tárgy teljes kifejtése helyett néhány példával világosítjuk meg.

I.

Legelső sorban arra akarom felhívni figyelmüket, hogy az irodalomtörténet buvárának feladata, *hogy felkutassa és megmentse nemzeti irodalmunk mindazon emlékeit, a melyek még el nem kallódtak*. Mert, higgyék el, sok van még olyan, a mi felfedezhető. Csak rendszeresen kell átkutatni a hazai és külföldi könyvtárakat s könyvszerető jámbor falusi népünk házának ablakközeit és mesztergerendáit. Nem kell várni, míg a véletlen segítségünkre jó. Csak nem régen fedezték fel így a schlägli magyar szójegyzéket² s a gyulafehérvári glosszákat:³ mind a két felfedezés rendszeres kutatás eredménye. Így szerezte egy híres gyűjtő »Bankó leánya« felfedezője, ritka hungaricumokban és kéziratokban gazdag gyűjteménye legbecsesebb darabjait, így lelte meg egy tanárjelölt kollegájok Balassa 1670-iki unikum-kiadását, mely eddigelé a legrégebb teljes kiadás, több becses tizenhetedik századi énekkodexet stb. Így akadtunk valósággal a Petőfitől megénekelte Sigvart és Kartigám társaságában Gyöngyösi »Kemény János«-ának,⁴ Rádai »Lelki hódolás«-ának,⁵ a »Comico-Tragoedia«-nak ismeretlen kiadásaira,⁶ »Gál József kecskeméti gulyás látására s Miházi Szécsi János pokolra ragadtatására, mely utóbbiról a kézirat szerint maga Rákóczi György is tudomást szerzett: ezek a nálunk figyelemre alig méltatott látomás-irodalmat gyarapítják; így találtunk könyvtárkutatás közben még eddig kiadatlan magyar glosszákat, melyek közt ilyen, nyelvi tekintetben figyelemreméltó részek vannak:

¹ L. Az irodalomtörténet módszerei. I. rész. Budapest. (Ráth) 1903.

² *Szamola* I. A schlägli magyar szójegyzék. Bp. 1894.

³ Akad. Értesítő 1899. 16—25. l. (Varju E.)

⁴ Buda 1744.

⁵ Debreczen 1735.

⁶ 1734.

»Egj ýo fagk búza egj fillier | arra kotellel megh eri | Egj hitűan roß bűnös kibē | femi ýo nincz cziak ma | ga környítul is fel ő | űecz zaz forint arra oűet | auagj zaz forint arra ha | czokat, ki mind leikeftwl | fem ir egj filliert ruhaia | tül megh valűa.

Auagi mennel ýob malo | fa legien is az hordoba | nē kel ara más abroncz | rea hanē czak fa. Men | nel inkab nemel hitetlē | iftentelen teteýtul fogűa | talpig finlik az aranýba | maga ha megh tekinted | egi filler arra italt nē er.

Laffuk vífsont az menyei diczo | fegnek nagj voltat | Az mi lelki emmeretűnknek tiftatalan voltat | fele barátűnk ellen valo | irgalmatlanfagunkat. Es az örök pokolnak megh | ýelenthetetlen nagi kin | niat.

Az mely ember latűan nem olalkod az meli | veremtűl beleefik Azonkeppen az ki | nē giakorta gondolkod az pokolbeli tűztűl nē anýra fel mint akki zunte | len arrűl almilkod.

Octaűianűs imperator az w | fiainak noha eleget gyöyöt vala de mind azon altal | ha lintin deakfagra nē tanita | tata de az vitezyatekokra | hogi ha fintin valaha el te | kozlanak is attyoktűl maradot | orokfeget ahoz ýo moddal | nylhatanak.

Ha az attýa gondot nē vífel | fiaýnak eletek felol vagj mef | terfegeş tudomania felol | mely utan eletet kerefhetne | az fia fem tartoz vele | hogi wt venfegebe eltelse | mert vnön ket kezeűel | totte wtet rabotalsa. |

az Elfrag ki tiftatalan etellel | legelteti fiait myűel hogi wnő magais tiftatalan Jegzi amaz iftenteleket (*igy*) kik haműsan ke | refet ýofaggal legeltetik | taplaliak germekeket | vgi ment haműsa kerefet yofag | gal vforaűal czialard | hafűgfaggal.

Nehol törtin oľian dolog | hog az gazdaffon ýo | fagat is eliffa a gazda es | mind az ketten kölduffa lefnek« stb.

Csak most került napvilágra Balassa egy eredeti vagy fordított drámájának töredéke,¹ így kerültek elő csak nem régen egy kocsiládából Rimay virágénekei, oktató versei és Cato-fordítása több prózai művével² és Madách Gáspárnak, Imre ősenek, költeményei.³ És én bizton hiszem, hogy van még több nyelvi, sőt költészeti emlék, mely arra vár, hogy éber szem észrevegye s gondos kéz föllebentse róla az ismeretlenség évszázados fátyolát. Talán egy nemzet irodalmát sem érte olyan pusztulás, mint a miénket. Költészetűnk kincseit pusztították a térítő barátok és papok, majd később katolikus és protestáns papok egyesűlt erővel, pusztította a török, de legfőképen saját hanyagságunk. Az 1711-ig nyomtatásban megjelent magyar művek száma mintegy 2200-ra tehető. Ezek közül közel másfél száznak csak címét tudjuk: legalább kétszer ennyi lehet azon elveszett művek száma, melyeknek címét

¹ M. Könyvszemle 1900. évf. 1—16. l.

² A m. tud. Akadémia kiadásában most van sajtó alatt.

³ Irodalomtört. Közlemények 1901. és külön is.

se ismerjük. Ott van például Argirus históriája. Valószínűen még a tizenhatodik században írta Gersei Albert. 1664-ben már említi Gyöngyösi »Kemény János«-ban »Argirus ördögít,« 1683-ban Tofeus erdélyi püspök átkozsa azokat, kik »amaz utálatos hazug históriákat, *Argirusét*, Lukretiájét, Gisquardusét s többeket megengedik, árultatják, olvastatják, olvassák, gyönyörködnek benne . . .« Misztótfalusi Kis Miklós kolozsvári könyvnyomtató pedig 1698-ban a miatt panaszkodik, hogy »óltsárlák igyekezetét, hogy ő is tsak olyan apróságot *Argirust*, Tékozlót, Alfízonyokról való 's egyéb hijjába való históriákat nyomtat . . .« És mégis ennek az annyira »árultatott, olvastatott, olvasott,« újra és újra kiadott Argirusnak (egy töredéket nem számítva) 1749-ből ismerjük legrégebb teljesen fennmaradt kiadását. Hány kiadás pusztulhatott el belőle! Régi költőinknek, énekszerzőinknek az volt a szokása, hogy verseik előtt idézik egy vagy két sorát annak az éneknek, melynek »nótájára« költöttek. Hány elveszett virágéneknek, széphistóriának maradt így fent emléke! Egy deszkaszál az elsüllyedt hajóból. Talán rendszeres kutatással ezekből is hozhatnak néhányat napvilágra?

De azért nem akarok Önök elé ábrándképet festeni, vagy délibábos kutatásra buzdítani. Nem mondom, hogy keressék Szent István királynak, Szent Imre hercegnek és Szent Lászlónak azon magyar legendáit, melyeket Szűz Szent Margit és apáczatársnői olvastak, vagy azt a krónikát, a melyben 1379-ben IV. László magyar király uralkodása esztendejének utána nézték, hogy egy oklevélhamisítót leplezzenek; hogy kutassák föl Mária királyné magyar nyelvű imádságos könyvét, melyről Rimay emlékezik egy kézírati művében¹ a szent jobbot megéneklő első magyar nyelvű nyomtatványt, vagy Balassa Jepthes históriáját: ezeket, úgy látszik, irodalmunk örök veszteségei közé számíthatjuk: de sok olyan becses irodalmi emlékünk is van, mely valahol lappang, melynek elő kell kerülni. Hogy néhány példát említsek: A »Pannonia megvételéről« szóló éneket Pray még az eredetiről másolta és a másolat nagyon hibás; Nyirkállói Tamás Mátyás korabeli magyar szómagyarázatai 1799-ben még a pécsi püspöki könyvtárban voltak; Rádai Gedeonnak volt egy kézíratos verses könyve, melyben Balassa világi és szerelmes versei voltak, azonkívül Széchy Mária »három éneke, melyet Murány várában csinált:« az ilyeneknek még elő kell kerülniök. Viszont van olyan irodalmi-mű is, mely csak azok előtt lappang, a kik a kutatás módjában járatlanok. Így pl. Otrokocsi Főris Ferencz egyháztörténetéről azt mondja egy életrajzírója, hogy Nagyszombatba vitték s »ott maradt a jézuiták kezén.« Dehogyan maradt: a budapesti egyetem könyvtárában van s bárki megkaphatja a kéziratok között.

¹ Rimay János munkái. Kiadta B. Radvánszky Béla. Budapest, 1904. 254. lap.

II.

A másik, a mit a kutatásnál még sokkal fontosabbnak tartok s nem tudok eléggé lelkökre kötni, az, hogy *módszeresen tanulmányozzanak*. Az újabb, különösen német philologia bámulatos eredményeket ért el a módszeres tanulmányozás által, melynek legfőbb alapelve: mindent a maguk szemével lássanak, vagy a mi ugyanaz: magukból a forrásokból merítsenek, ne vegyenek, ha csak lehet, másodkézből semmit. Az eredeti kézirat betűvetése, helyesírása, sőt sokszor még kötése, sőt papírja is útbaigazít minőségével, vízjegyével. Ha az eredeti kézirat fontosságán eszükbe jutna kételkedni, gondoljanak arra, hogy régi irodalomtörténeteink még komolyan tárgyalták az I. András korabeli imádságokat, a gelei imádságos könyvet, a turóczi fakönyvet stb.: kellő palaeographiai ismeret és az eredeti figyelmes vizsgálata megóvta volna őket attól, hogy akár a roszhiszemű vagy naiv hamisítóknak és felfedezőknak felüljenek, akár azok véleményét kritika nélkül elfogadják. Az eredeti kézirat palaeographiai és szövegkritikai vizsgálata nyújtja a legbiztosabb alapot úgy a mű hitelességének, mint korának meghatározásához, sőt olykor (mint Petőfi kéziratánál) új művek felfedezésére is vezethet. Ha eredeti kézirat vagy egykorú és hiteles másolat nem maradt fent, azt az első vagy a szerző életében történt többi kiadások pótolják. Itt hangsúlyozzuk, hogy régi műveknél a betűhív kiadást elengedhetetlennek tartjuk. Ám rendezzenek a nagy közönség számára átirított kiadásokat, de az irodalomtörténet és nyelvészet kívánalmainak a változatlan reproductio felel meg. Sajnos nagy szükség van erre a figyelmeztetésre nálunk, a hol a kiadók nagy része, Dugonicstól elkezdve, sokszor az átiráson kívül még »simítást« is végezett, sőt a gyenge verselésű költőnek segítségére is sietett. Nincs itt sem helye, sem ideje, hogy erre példákat idézzünk, de valóban ideje lenne már, hogy irodalmunk kiváló emlékei legalább a tizenhetedik század végéig a tudományos vizsgálódás számára betűhíven kiadatnának.

A szöveg megállapítása után vagy még inkább azzal egyszerre következik a mű beható tanulmányozása. Itt alkalmazhatni igazán — mutatis mutandis — azt, a mit Horatius a költőknek tanácsol: »Vos exemplaria Graeca nocturna versate manu, versate diurna.« Olvassák el a kiválasztott művet, többször, különböző szempontokból. Első olvasásra csak szembetűnő kiválóságait vagy hibáit veszik észre, rejtett szépségeit csak később fedezik föl. Külön kell elolvasni az író lélektana, stylus, forrásai, irodalmi hatás stb. szempontjából. Ha figyelemmel s módszeres képzettséggel olvasnak, minden műről tudnak új dolgot mondani, a nélkül hogy az újat mondást hajszoznak, olyat, a mi elődeik figyelmét kikerülte. Toldy Ferencz bizonyára olvasta a »Vitéz Franciskó«-t s mégis azt mondja,¹

¹ A magyar költészet története. 2. kiad. Pest 1867. 110. l.

hogy szerzőjéről Ráskay Gáspárról nem tudunk semmit. Egy kiváló philologus a versfőkből kiolvassa, hogy Bánfi Istvánnak (Alsó Lindvában) van ajánlva; ezen a nyomon kutatva megtalálja, hogy Ráskay Gáspár sógora volt Bánfinak, mindjárt tudunk valamit: következtetés útján a mű írásának indítékát is.¹ De ez a műkülső történetére vonatkozik, fontosabbak azok az adatok, melyek a mű keletkezése körülményeit tárják fel előttünk, vagy szellemének megismerésére vezetnek. Az sohase riassza vissza valamely kérdéssel való foglalkozástól, hogy az elcsépelet tárgy: beható, lelkiismeretes tanulmányozás az eredetiség köntösébe öltözteti mindazt, a mit mondanak. És a tudomány is folyton halad, fejlődik. Holnap többet mondhatunk, mint ma. Széchy Zrinyi életrajzában meggyőzően bizonyítgatja, hogy a »Siralmas panasz« nem származhat Zrinyi tollából.² Nem sok idő múlva, Kőrösi »Zrinyi és Machiavelli« című értekezésében³ párhuzamos helyekkel mutatja ki Machiavelli »Discorsi«-jának hatását Zrinyi műveire: a Centuriákra, Aphorismákra és a »Siralmas panaszra«-ra, a »Principe« hatását a »Török Afium ellen való orvosság«-ra és a »Siralmas panasz«-ra. Valószínű-é, hogy a »Siralmas panasz« névtelen írója épúgy ismeri és épúgy használja fel Machiavelli munkáit, mint Zrinyi? Ha az volna is e kérdést ezen az alapon újra szóvá kell tenni. Toldy azt mondja »Anonymus és Colonnai Gvidó« című akadémiai felolvasásában:⁴ »Őnök tudják, hogy az irodalmi világban a plágium nem új találmány. Tudják, hogy nem csak szemérmes tolvajok vannak, kik tehát orzásaik elrejtésén mesterkednek . . . hanem hogy oly szemtelenek is vannak s voltak mindenhol, kik egész munkákat szőröstül-bőröstül eltulajdonítottak, alig változtatva meg a munkán egyebet, mint — a szerző nevét. Ime Pécsváradi Gábor ferenci provinciális kiadja, még pedig neve alatt, szentföldi utazását; s Farnádi Miklós, szinte ferenci barát, fogja magát, s azonnal kiadja azt újra — a maga neve alatt, s minthogy mindkét kiadás év nélküli, végre sem tudhatnók kié az elébbi, s ki igazán a szerző, ha a Chronica Minorumból nem tudnám, hogy Pécsváradi járta meg 1514-ben a szentföldet, nem Farnádi, s így a munka amazé.« Mi szükség volt 1897-ben, kérdezhetnék, Széchy »Pécsváradi vagy Farnádi?« című értekezésére,⁵ mely ugyanarra az eredményre jut, hogy »Pécsváradi az eredeti tulajdonos és Farnádi az első nagy tolvaj a hazai irodalomban!« Nagy szükség volt, mert Toldy nyilatkozata után is tovább élt a Farnádi szerzősége az irodalomban, és mert Toldy nem vetette össze ennek a szentföldi Baedekernek

¹ Egy. Phil. Közl. VI. 1882. évf. 131—134. l.

² III. kötet (Budapest 1900) 235—60. l.

³ Irod. Közlemények. 1902. és külön is megjelent.

⁴ Irodalmi arcképek és szakaszok. (Összegyűjt. munkák VII.) Bp. 1873. 256—7. l.

⁵ Kisebb tanulmányok. Bp. 1897. 213—39. l. és Irodalomtörténeti Közlemények 1897. évf.

ez által, hogy már szeretné visszavonni.¹ Szellemes magyarázat! De mennyi ténybeli ellentmondás. Kemény János maga is német segélylvel akart boldogulni. Hátha az 1681-iki kéziraton is rajta volt a »Palinodia!« Mennyei hozzászólottak: Fülep Imre,² Négyesy László,³ Ballagi Géza,⁴ Rupp⁵ stb. Mennyi hypothesis! Most itt ezekre nem terjeszkedhetem ki, csak a legújabbat említtem föl, mely a múlt év (1901) december havában látott világot. Szeremley Barna hosszasan czáfolja Arany hypothesisét s egy újabbat állít föl.⁶ Elfogadja Ballagi véleményét, hogy »Palinodia« énekisméltést jelent és azt így magyarázza meg: Az 1681-ben készült munkában arra kérte Gyöngyösi Esterházyt, hogy befolyásával védje meg az országot a Sas (t. i. német) támadásai ellen, 1695-ben még nagyobb volt e kérés actualitása s midőn kinyomatta, azért adta neki e címet, hogy az újra kérést kifejezze, vagy talán csupán azért nyomatta ki, hogy újra kérhesse. De mi szükség e föltevésekre? Vegyék elő e művet s olvassák el figyelemmel Ajánlólevelét. Itt Gyöngyösi azt írja:⁷

»Régi magyar mondás: a vén hegedűs mindennap egy nótát felejt, és a mit von, azt is hibássa vonja. Kihez képest az idős poéta sem szökdécseltetheti oly kényes lábokon a verseket, mint a gyermeked Apolló . . . következendőképpen én se lehetek most azokban oly furcsa, a mint annak előtte . . . Mindazonáltal így is, hogy semmint a vén hegedűs szokását, inkább igyekeztem követnem a jó vén lónak természetét. Amiképpen az, ha meg nem eheti is elegendőképpen abrakját, de megröhhögi mégis azt . . . Hasonlóképpen bennem is (a Nagyságod palatinusi új méltóságán örvendő mások verseinek előttem való olvasására) annak a vérnek még meglevő csöppecskéje, melyet Medusa vérével egyveledett Pegasus forrásából iffiaab esztendőkben hörpintetem vala, nem lehetett eltűnnöm, hogy annak ingerléséből még egyszer a versíráshoz ne kezdettem volna . . .«

Tehát hosszú pihenés után újra énekel a költő. Ez a palinodia, vagy újra éneklés. Ez semmi adattal sincs ellenmondásban s a nagy időköz is megvan, mely e panaszalkodást érthetővé teszi, t. i. 1664-ben írta a »Murányi Vénus«-t és 1681-ben, tehát 18 év mulva a »Palinodiát«-t. Tehát a költőnek ugyanolyan kijelentése ez mint a Vergiliusé:

»Ille ego qui quondam gracili modulatus avena . . .«

vagy a Zrinyié:

¹ Arany J. prózai dolg. (Összes munkái V.) Bp. 1884. 192—3. l.

² Pótkötet az Egy. Phil. Közlönyhöz. 83—127. l. és külön is.

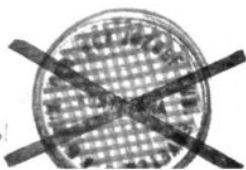
³ Pallas nagy lex. VIII. 438. l.

⁴ A polit. irodalom. Magyarországon Bp. 1888. 44—7. l.

⁵ *Béthy*: A magyar irod. története. képes díszm. 2. kiad.: 413. l.

⁶ Gyöngyösi István »Palinodiá«-ja. Urania. 1901. 10. sz.

⁷ Toldy-féle kiadás szerint I. köt. 157—8. l.

»Én a ki az előtt ifjú elmével
 Játszottam szerelemnek édes versével
 . . . . .
 Mostan immár Marsnak hangosabb versével
 Fegyvert s vitézt éneklek . . .«

vagy Aranyé:

»Toldi jut eszembe, kiről még ifjonta,
 Játszi elmém könnyű énekét elmondta:
 . . . . .
 Óh ha még egy olyat énekelni tudnék!«

Az ilyen hypothesiseknél az a veszedelem is fenyeget, hogy a mit annak alkotója csak óvatosan állít, mások már mint teljes bizonyosságot hirdetik. Tinódi műveinek kiadója például mint valószínű dolgot, melyet családi és nemzeti hagyomány támogat, említi föl, hogy Tinódi a fejérmegyei Tinódon született, köznemesi családból. Ez ellen nem lehet semmi kifogást tenni. De egy újabb (1899) Tinódi-életrajzban már azt olvassuk, hogy *bizonyos*, hogy családja szegény nemesi család volt, mely Fejérmegye Tinódszécséjében lakott. « És ime nem régen előkerült a nemesi levél, melyből kétségtelenül kiderül, hogy Sebők deák maga szerzett nemesiséget családjának.¹

Az irodalomtörténeti kutatásnál fontos feladat az *irodalmi művek forrásának* kimutatása. Különösen a régi irodalomban és kivált minálunk. Nyelvemlékeink legendái, régi énekeink, széphistóriáink nagyobbrészt fordítások, vagy átdolgozások, melyeknél az eredeti felkutatása azért nehéz, mert vagy egyáltalában nem, vagy nagyon hiányosan utalnak reá. »A Tündérországról bőséggel olvastam, Olasz krónikákból kit megfordítottam«, ezzel utal Argirus a forrásra s a gazdag olasz irodalomban, melynek XVI-ik századbeli termékeihez most már nehéz hozzáférni, nem is maradtak fent teljesen, mindeddig hasztalan keresték bűváraink.² Mikes megelelészik fordítása eredetijének ilyen jelölésével: »idegen országban idegen nyelvből fordítottatott magyarra«, ezért nehéz megtalálni azokat, mivel csak a cím után kell igazodni: de mennyi »Epistoláknak és evangeliomoknak . . . magyarázattya«, »Krisztus Jézus életének historiája« és »Keresztényi gondolatok« jelent meg a XVII. és XVIII-ik században! Ez utóbbi eredetijét mindamellett úgy sikerült megtalálnunk, hogy valamennyi megkeríthető »Pensées chrétiennes« vagy, mivel közvetítésre is gondoltunk, »Cogitationes christianae« című művel összevetettük. Így leltük meg a szintén Mikestől származó »Az idő jól eltöltésének módgya . . .« cz. kézirat eredetijét. Néha a véletlen igazít útba. Faludi »Téli éjszakák« cz. művében

¹ Erdélyi Múzeum 1901. évf. 391—5. l. Turul 1902. évf. 92—3. l.

² Bognár Teofil becses felfedezése nem közvetlen forrását mutatta ki. Egy. Phil. Közl. XVIII. 1904. 12—22. l. V. ö. Binder Jenő cikkével u. o. 375—89. l.

a szereplők »Noches de invierno« című művel mulatják magukat. Egy ilyen novellagyűjteményt Antonio de Eslavától említ Ticknor,¹ és csakugyan ez a »Téli éjszakák« eredetije. Még egyszerűbb módja lett volna a megtalálásnak, az hogy a budapesti egyetemi könyvtárban egy német fordítása szintén »Noches de invierno« címen van felvéve! Ha a véletlen segített volna Bindernek, nem kellett volna Münchenhez fordulni az eredetiért.² Sokszor, habár akaratlanul, maga a szerző vezeti félre a kutatást. Mikes például azt mondja, hogy a »Kereszt királyi útjának« »első auctora spanyol jezsuita volt, azután francziára fordították s a francziából székely nyelvre«, holott az első szerző, mint sok keresés után rájöttünk, hollandus volt (bár annak idejében hazája [Brabant] spanyol uralom alatt állott), nem is jezsuita volt, hanem benedekrendi. Még nehezebb a forrás kimutatása ott, hol az író számos különféle művet hasonlított föl, mint Zrinyi nagy eposában, melynek forrásai gyanánt Homeros, Vergilius, Tasso, Ariosto, Karnarutic költői, Leunclavius, Budina, Forgách, Zsámboki, Reusner, Istvánfi történeti műveit emlegetik. Olykor az író keze alatt egész átalakul az a mű, melyet követett, mint Balassánál Marullus, Angerianus, Joannes Secundus költeményei, s ilyenkor már inkább hatásról, mint forrásról lehet beszélni. Különösen így találjuk ezt a meséknél, népmeséknél, mondáknál stb. melyek vándorlás közben mindinkább módosultak, változtak, átalakultak. Az irodalmi hatás kutatásánál nagy óvatosságra van szükség, mert gondolati vagy tárgyi hasonlóság nem mindig hatás következménye. A források, irodalmi hatás kimutatásában különösen újabbban az összehasonlító irodalomtörténet ért el nagy sikereket. Miért rendkívül fontos az irodalomtörténetben az irodalmi mű forrásának kikutatása, arra nézve ime itt egy példa. Azt mondja Abafi »Mikes imá«-járól Mikes Kelemen életrajzában:³ Az imádságot . . . nemcsak mint mély áhitattal készült imát, hanem mint (fejedelmi urának példáját követve) Mikes által, saját gondolkozása s érzelmei szerint készített imát, melynek tehát biographicus, az egyént jellemző értéke van, ide igtatom stb.« A mint az eredetit megtaláltuk, ez az egész »egyént jellemző érték« szétfoszlik s megmarad a puszta — fordítás.⁴

¹ Geschichte der schönen Literatur in Spanien. II. Band. Leipzig 1852. 245. l. (Névmutatójában »Noches de invierno« alatt is felvéve.)

² Egy. Phil. Közlöny XXV. 1901. évf. 97. kk.

³ Mikes Kelemen. Bpest év n. 131. l.

⁴ Álljon itt a két szöveg eleje összehasonlításul. Eddig csak a latint kaphattuk meg, habár valószínű, hogy itt is, mint többi műveinél, francia eredetit vett Mikes fordítása alapjául:

»*Oratio quotidie recitanda.* Domine Deus et Salvator meus, esto mihi propitius et concede mihi memoriam, quae gaudeat meminisse Tui et aeternitatis. Concede cogitationes sanctas, voluntatem rectam et tuae conformem, desideria coelo nitentia. Fidem contemnentem mundam et amplectentem paupertatem, contumelias et dolores. Fugam rerum fallacium . . .«

»*Imádság.* Megváltó Jésumom, Uram és én Istenem, cselekedgyed velem

Fentebb említettem s példákkal bizonyítottam, hogy a módszer alkalmazásának milyen fontos szerepe van az irodalomtörténet tanulmányozásában. Önként fölmerül az a kérdés: milyen legyen ez a módszer, s melyiket lehet követni a sok közül? Mint tudják, nevezetesebbek:

A *philologiai módszer*, mely az író életrajzi adatainak kritikai vizsgálatával, az irodalmi mű keletkezése történetével, szövegének, forrásának megállapításával, a mű értelmének az író intenciójának megfelelő módon visszatükröztetésével foglalkozik.¹

Az *aesthetikai módszer*, mely az irodalmi műveket olyan szempontból vizsgálja és értékeli, mennyiben felelnek meg azok, pl. egy dráma, egy epos, egy elegia, ezen műfaj különös s azonkívül az esztetika általános szabályainak (l'art pour l'art).

A *fejlődéstörténeti módszer*, mely hangsúlyozza, hogy az irodalom új, magasabb képződési fokok előállása a már meglévőkből, ugyanazért az irodalmi műben történelmi (mit köszönhet a költő korának, nemzetének), lélektani (az egyéniség jelentősége, az élet és költészet viszonya, az olvasmányok és költői alkotás viszonya) és eszthetikai elemet különböztet meg.²

A *történelmi vagy történelmi-lélektani módszer*, mely az irodalmi műben történetet lát: ugyanazért az íróat abba a korba helyezi vissza, melyben élt és művét a faj, környezet és időpont, e három őserő folytonos szem előtt tartásával boncolja és bírálja.³

Az *erkölcsi módszer*, mely a művet a tanulság, az emberiségre belőle áramló haszon szempontjából tekinti s azt kéri Carlyle-lal számon az írótól, hogy micsoda fontos mondani valója van az emberiségnek?⁴

Az *összehasonlító módszer*, melyet elért eredményei egy új tudományág alapítására jogosítottak föl; a nélkül azonban, hogy mint módszert a nemzeti irodalomtörténet is nélkülözhetné.⁵

azt a kegyelmességet, hogy adgy olyan elmét nekem, a mely örömel gondolkodgyék az Istenről és az örökkévalóságról. Adgy szent gondolatokat, egyenes akaratot. Mely megegyezék a tiédel, buzgo kívánságot a menyekhez. Adgy olyan hitet, mely megvesse a világot és kedvellye a szegénységet, gyalázatot és szenvedést. Hogy elkerüllyem az olyan dolgokat, a melyek minket el ámittanak . . . »

¹ H. Paul: Methodenlehre. Strassburg 1889. Különlenyomat a »Grundriss d. germ. Philologie« I. kötetéből. 2. kiad. 1901. Hornyánszky Gy. A classica-philologia mint történetírás. Budapest 1895. 1—22: I. A philologiai módszer.

² H. Falkenheim: Kuno Fischer und die litterarhistorische Methode. Berlin 1892.

³ Sainte-Beuve után, ki e módszer alapjait lerakta. Taine: Essais de critique et d'histoire. Paris 1858. Nouveaux essais de critique et d'histoire. Paris 1865.; de különösen Angol irodalomtörténete I. kötetének bevezetésében. V. ö. Dutoit: Die Theorie des Milieu. Bern 1899.; továbbá Zsilinszky és Alexander értekezéseit. Tanítványa Brandes stb.

⁴ Platontól Tolstojig vannak képviselői.

⁵ Posnett: Comparative Literature. London 1886. Rod: De la littérature comparée. Genève-Paris 1886. Wetz: Shakspeare vom Standpunkte der vergl. Litteraturgeschichte. Worms. I. 890. (Bevezetés.); Betz: Studien zu vergl.

A *lélektani módszer*, mely abból a szempontból vizsgálja az irodalmi művet, hogy az írónak mennyire sikerült lelki szemeivel behatolni az emberi szív titkaiba, mennyire volt képes meglesni az emberi szenvedély és akarat titkos rugóit.¹ És még ezeken kívül vannak *fejlődési* (Brunetiére),² *aesthopsychologikus* (Hennequin)³ stb. módszerek s csak válogatva sorolva föl a kiválóbbakat, a kik részint elméletben, részint alkalmazásban mutatták be módszertani felfogásukat, felemlítjük a Ricardou,⁴ Lacombe,⁵ Renard,⁶ Dumesnil, France Anatole, Faguet, Wyzewa, Doumic, De Sanctis, Croce,⁷ Braga, Arnold, Sherman,⁸ Robertson,⁹ Worsford,¹⁰ Mabie, Court-hope, Elster,¹¹ Roetteken stb. módszereit vagy módszertani fejtegetéseit, melyek jobbra a fentebb felsorolt módszerek összetételei, változatai vagy továbbfejlesztései.

Melyikhez szegődjenek ezek közül? kérdik talán. Mindenikhez és mégis egyikhez sem kizárólag. A philologiai módszerről már Fischer Kuno helyesen jegyezte meg, hogy munkája előkészület az irodalmi mű megértéséhez. Az esztetikai módszer kizárólagos alkalmazásának hívei, jó lesz, ha megszívlelik azt, a mit Ten Brink mond róla. Az irodalomtörténetírásról szerinte ezek azt tartják, hogy az csak a nyelvi előadás művészetének fejlődéséről szóló tudomány. De ez a meghatározás — úgymond — nem meríti ki lényegét. A nyelvi előadás művészetét köztudomás szerint az a tudományág vizsgálja, a melyet több mint kétezer év óta poetikának és rhetorikának neveznek és jellemző módon még mindig nem tudtak egységes kerek egészzé összefoglalni. A régiek munkálatainak ugyan igen nagy jelentősége van ezen a téren, de azok részint töredékesek, mint a poetikában, részint nagyobbára leíró jellegűek s a mellett inkább a gyakorlat, mint az elméleti szempont volt rájuk nézve döntő. Az pedig, a mit újabb időben az esztetikusok, philologusok vagy gyakorlati paedagogusok régi alapon tovább építettek, habár

Litt.-gesch. Frankfurt a. M. 1902. (Bevezetés.); *Kalona*: Az összehas. irodalomtörténet föladatai. Budapesti Szemle 1900. 104. köt.

¹ Bourget: Essais de psychologie contemporaine. Paris 1883. Nouveaux essais. U. o. 1885. stb.

² L'évolution des genres dans l'histoire de la littérature. 1. vol. Paris 1890. L'évolution de la poésie lyrique en France. 1. 2. Paris 1894. Etudes critiques sur l'hist. de la litt. fr. 1—5. vol. Paris 1880—93. stb. L. Haraszti ismertetéseit. a »Budapesti Szemle«-ben és Egy. Philol. Közönyben.

³ La critique scientifique.³ Paris 1888. (1894³) és Etudes de critique sc. Két kötet 1889—90

⁴ La critique littéraire. Paris 1896.

⁵ Introduction à l'histoire littéraire. Paris 1898.

⁶ La méthode scientifique de l'histoire littéraire. Paris 1900.

⁷ La critica letteraria. Roma 1896.

⁸ Analytics of literature. Boston 1893.

⁹ New essays towards a critical method. London 1897.

¹⁰ The Principles of criticism. London 1897.

¹¹ Die Aufgaben d. Litteraturgeschichte. Halle 1894.; Prinzipien der Litteraturwissenschaft. I. Band. Halle 1897.

szellemesen kigondolt és jól sikerült részei is vannak, a maga egészében mégis úgy hat reánk, mint egy távolról sem kész, és azonkívül már félig ismét romba dőlt épület. Az irodalomtörténetíró, a kinek innen kell kiindulni feladatához, nem rendezkedhetik be kényelmesen benne s kénytelen a régi fal egy részére támaszkodva, vagy a puszta alapzatra félig a régi, félig az új anyagból saját szükségére ideiglenes épületet emelni. Abban aztán gyakran kényelmetlenül, bizonytalanul, mozgásaiban korlátozva érzi magát és sajnos, ezt észrevesszük rajta.¹ Mindamellett az irodalomtörténetben az esztetikának első sorban kell érvényesülni, mert a mint Fischer Kuno tanítja,² ez az irodalomtörténet alphája és omegája. Az erkölcsi módszerre nézve megjegyezzük, hogy az irodalmi műnek nem feladata az erkölcsjavítás, nem tartozik lényegéhez az erkölcsi vagy bármiféle czélzat; a költői alkotások egy része nevezetesen úgy jött létre, hogy a költő szívében tuláradó érzelmek a kifejeződésre formát keresett s erre legalkalmasabbnak a költői forma kínálkozott. A történelmi, fejlődéstörténeti és lélektani módszerben sok közös vonások vannak.

Mi legyen az irodalomtörténetbűvár magatartása e módszerekkel szemben? Tanulmányozzák gondosan valamennyit Mindenikből okulást meríthetnek, szemhatárukat ilyen irányú tanulmány által nagyon szélesbíthetik. De szigorúan egyikhez se szegődjenek. A philologiai módszernek nagy hasznát veszik az irodalomtörténet alapjának lerakásánál, az összehasonlító módszernek a forráskutatásnál, a történelmi és lélektani módszer a mű szellemébe behatolásra képesíti s az esztetikai módszer az irodalmi mű értékelésének kulcsát adja kezünkbe, úgy hogy mi a Fischer Kuno szellemes bibliai idézetét úgy módosítanók, hogy a philologiai módszer az irodalomtörténetet alphája, kezdete s az esztetikai pedig omegája, betetőzése. Még arról kellene szólanom, hogy a magyar irodalom vizsgálatánál micsoda módszerek érvényesültek eddig irodalomtörténetíróinknál, de most erről, az idő rövidsége miatt, le kell mondanom.

Még csupán egy figyelmeztetést engedjenek meg. Azt vessék jól elméjükbe, hogy az *irodalomtörténet tanulmányozása egész embert kíván*. Nem úgy értem ezt, hogy csak irodalomtörténettel foglalkozzanak: óh akkor nagyon egyoldalúak lennének! Tanulmányozzák a történetet, vallási életet, társadalmi viszonyokat, politikai életet, művészetet, bölcséletet: de mindezeket az irodalomtörténet szempontjából. Szenteljék ifjú lelkük egész lelkesedését ezen tudomány művelésére. Elődeink ugyan sokat elvégeztek már, de még azért nagyon sok a tennivaló, különösen a feldolgozás

¹ *Ten Brink*: Über die Aufgabe der Litteraturgeschichte. Strassburg. 1891. 8—9. l. V. ö. *W. Wetz*: Ueber Litteraturgeschichte. Eine Kritik von ten Brink's Rede. Hamburg (Worms) 1891.

² *Falkenheim*: Kuno Fischer u. die litterarhist. Methode. 74. l.

terén. Pl. Gyöngyösinek, Faludinak, Kazinczinak, Csokonainak, Kisfaludi Sándornak, Széchenyinek, Deáknak, Keménynek, Eötvösnek, Aranynek, Tompának stb. még mindig nincs hozzájuk minden tekintetben méltó életrajza. Mennyi a teendő a forráskutatás, mennyi a régi írók kiadásában! Osszák föl maguk között az irodalmat: válasszanak ki maguknak egy kedvelt író s foglalkozzanak vele állandóan: öt-tíz éven, sőt az egész életen át; vagy egy irodalmi korszakot, vagy eidographikus rendszert követve, egy olyan irodalmi műfajt, melynek beható tanulmányozása hajlamaiknak leginkább megfelel, pl. a lyra, az epikus költészet, a regényirodalom stb. történetét. Majd mikor oly gazdag és értékes monographia-irodalmunk lesz, melyben minden kiváló író méltatását, minden kiváló irodalmi műfaj történetét megtalálhatjuk, akkor lehet csak igazán hozzáfogni egy tudományos magyar irodalomtörténet megírásához. Reméljük, hogy sem az egyik, sem a másik nem várat soká magára!

DR. DÉZSI LAJOS.

